

LBRIS

We know
books

ADELA-GEORGIANA ALEXANDRU

**DRUMUL NEDREPTĂȚII:
GEN ȘI INFRASTRUCTURĂ**

O analiză a zonelor rurale marginalizate

TRITONIC

Tritonic Books

București | 2025

CUPRINS

Prefață	11
Mulțumiri	20
Introducere	23

CAPITOLUL 1.

Abordări ale infrastructurii	34
1.1 Despre conceptul de infrastructură	37
1.1.1 Infrastructură în sens tradițional	37
1.1.2 Infrastructură socială	42
1.1.3 Infrastructură critică	50
1.2 Impactul geografiei în accesul la infrastructură	55
1.3 Genul și infrastructura	60
1.3.1 <i>Gendermainstreaming</i> (avantaje și limitări)	73
1.3.2 Dincolo de gen, despre identități suprapuse	77
1.3.3 Analiza politicilor bazată pe intersecționalitate (IBPA)	81
1.4 Infrastructura – abordare politică, nu doar economică	85
1.4.1 Politicile de dezvoltare (idei și practici)	88
1.4.2 Genul și politicile de dezvoltare	94
1.4.3 Studiu de caz: Banca Mondială și integrarea dimensiunii de gen în proiecte de infrastructură/dezvoltare	101

CAPITOLUL 2.

Considerații metodologice	111
2.1 Prezentarea perspectivei metodologice	114
2.2 Teoria perspectivală (<i>standpoint theory</i>)	117

2.3 Scop, obiective și întrebări de cercetare	120
2.4 Metode de cercetare și dimensiunea etică a cercetării	122
2.5 Tehnica de culegere a informațiilor	123
2.6 Limitele cercetării	127

CAPITOLUL 3.

Agenda publică: o analiză a priorităților de investiții	129
3.1 Logica bugetelor și investițiilor	129
3.1.1 Bugetul de stat al României (sau bugetul public)	131
3.1.2 Bugetul local	134
3.1.3 Bugetare participativă	139
3.1.4 Investiții publice locale	142
3.1.5 Programele naționale de investiții	146
3.2 Integrarea perspectivei de gen în investițiile locale pentru infrastructură	153
3.3 Studiu de caz: comuna Valea Mare Pravăț, jud. Argeș	171

CAPITOLUL 4.

Agenda cetățenilor: ceea ce este personal este politic	181
4.1 Legătura dintre experiențele personale și sfera politică	182
4.2 Analiza condițiilor de trai a femeilor din 5 comunități rurale din România	188
4.2.1 Probleme legate de lipsa asfaltului	194
4.2.2 Probleme legate de accesul la apă	197
4.2.3 Probleme legate de accesul la energie electrică	202
4.2.4 Probleme legate de încălzire	209
4.2.5 Probleme legate de gestionarea gunoiului	212
4.2.6 Probleme legate de transport și accesibilitate	216
4.2.7 Probleme legate de accesul la facilități de educație și îngrijire	218
4.2.8 Probleme legate de accesul la facilități și servicii medicale	221
4.2.9 Relația cu autoritățile locale și sprijinul comunității	226
4.2.10 Munca domestică a femeilor	228
4.3 Concluzii pe baza experiențelor relatate de femei	230
4.4 Modele de implicare în dezvoltarea comunităților	234

CAPITOLUL 5.

Agenda societății civile: organizare de jos în sus	245
5.1 Scurtă istorie a organizării comunitare în SUA și Europa	246
5.2 Cum arată procesul de organizare comunitară	249
5.3 Exemple de acțiuni comunitare din SUA și România	250
5.3.1 A (dez)organiza la nivel comunitar	251
5.3.2 Identificarea comunităților și prioritizarea problemelor	255
5.3.3 Revendicarea puterii: reușitele comunităților	261
5.3.4 Obstacole în organizarea comunitară	266
5.4 Concluzii interviuri organizatori comunitari	271
5.5 Reflecții din experiența mea ca organizatoare comunitară	273

CAPITOLUL 6.

Concluzii și recomandări	282
6.1 Principalele concluzii ale lucrării	283
6.2 Recomandări pentru politici publice	288

Bibliografie	295
---------------------------	-----

ANEXE

Anexa 1: Grilă focus grup	324
Anexa 2: Ghid de interviu	327
Anexa 3: Întrebări IBPA traduse în limba română	328

dificile, ele au fost surse de înțelepciune, susținere și energie, iar încurajările lor m-au ajutat să merg mai departe.

Nu în ultimul rând, le mulțumesc cadrelor didactice de la Facultatea de Științe Politice a SNSPA, tuturor mentorelor și mentorilor care m-au ajutat să văd și să înțeleg lumea printr-un filtru critic, să chestionez și care mi-au oferit sprijin și îndrumare pe parcursul unui lung drum academic.

Îmi doresc ca acest volum să reprezinte deopotrivă un act de rezistență și un pas spre o lume în care vocile femeilor sunt auzite. Cred în puterea solidarității între oameni, între cauze și mai cred că doar împreună putem să construim, cărămidă cu cărămidă, o lume mai echitabilă pentru noi toate și noi toți.

INTRODUCERE

În 2024, Forumul Economic Mondial a estimat că vom avea nevoie de încă 134 de ani pentru a atinge egalitatea de gen la nivel global. O proiecție mai pesimistă cu 51 de ani decât estimările din 2016. Cu alte cuvinte, în loc să reducem decalajul, l-am adâncit.

De prea multe ori, atunci când vorbim despre egalitatea de gen, ne gândim în primul rând la violențele pe care le resimt mai ales femeile, la diferențele salariale, la autonomia corporală sau la reprezentarea politică. Și pe bună dreptate. Însă, în realitate, genul modelează fiecare aspect al vieții noastre: de la locul în care trăim și felul în care ne deplasăm, până la timpul petrecut muncind, siguranța în spațiul public și accesul la servicii esențiale. Infrastructura nu pare, la prima vedere, o problemă de gen, dar în realitate modelează direct cine are acces la oportunități și cine rămâne în urmă. Din punctul meu de vedere este fundația care poate susține sau sabota acest ideal.

În paginile ce urmează, îmi propun să arăt cum lipsa sau inadecvarea infrastructurii contribuie la perpetuarea inegalităților de gen, având consecințe directe asupra femeilor și fetelor, care, de cele mai multe ori, suportă cea mai mare parte a responsabilităților domestice și de îngrijire. Întrucât infrastructura este adesea definită într-un mod tehnic și restrictiv, voi propune o abordare multidisciplinară, care îmbină perspective din inginerie, urbanism, economie și antropologie.

Pentru a crea o infrastructură sensibilă la gen, este esențial să înțelegem mai întâi impactul pe care aceasta îl are în forma sa actuală, să identificăm punctele slabe și să analizăm cauzele acestora. Doar astfel putem găsi soluții mai incluzive, care să răspundă cu adevărat nevoilor tuturor. Scopul meu este să ofer o perspectivă mai profundă și mai completă asupra infrastructurii și să contribui la redefinirea acestui concept, astfel încât să reflecte în mod adecvat experiențele și necesitățile femeilor și fetelor. *Această carte este, așadar, un apel la acțiune, o invitație de a regândi satele și orașele, drumurile, accesul la servicii și utilități publice și politicile printr-o lentilă care să reflecte (și) realitățile și nevoile femeilor.*

Până la începutul secolului XX, dimensiunea de gen în urbanism a fost neglijată, orașele fiind descrise generic, fără a explora diferențele între bărbați și femei în utilizarea spațiilor urbane. Schimbarea a survenit în anii '60 și '70, odată cu mișcarea feministă și dezvoltarea teoriilor de gen, ceea ce a dus la o integrare a acestei dimensiuni în urbanism. Teoreticiene precum Flanagan & Valiulis (2011), Chant (2013), Gough (2016), Fainstein (2017) și Beebejaun (2017) au evidențiat inegalitățile de gen în accesul la spațiile urbane și au susținut politici pentru promovarea egalității de gen. Dreptul la oraș al lui Henri Lefebvre (1968, 1991), ideea despre oraș ca ecosisteme complexe a lui Jane Jacobs (1961) și despre cum orașele sunt produse ale relațiilor de putere și capital a lui David Harvey (2008, 2012) au influențat gândirea urbană, abordând dreptul colectiv la oraș și critica capitalismului în dezvoltarea urbană. Autoare precum Hayden (1980), Zukin (1998) și Sassen (1996) au subliniat rolul genului în organizarea și utilizarea spațiilor urbane. Geografia feministă a explorat de asemenea legătura dintre gen și spațiu (vezi de exemplu Massey, 1994 sau Rose, 1995). În România, studiul lui Grunberg și Neaga (2015) a contribuit la conștientizarea discriminării de gen în mediul urban.

Vedem că există o serie de direcții de analiză și teorii venite din diverse discipline care au abordat, de-a lungul timpului, tematica genului în raport cu mediul construit și urbanismul (Carse, 2017; Graham & Marvin, 1993, 2001; Gandy, 2005; Larkin, 2013; Hollis et al., 2023; Leutis & Kaido, 2024). Feminismul urban și geografia feministă au subliniat inegalitățile de gen în accesul la resursele urbane, mobilitatea și participarea la procesele decizionale în mediul urban (Massey, 1994; Rose, 1995; Pratt, 1995; McDowell, 1997). Teoria critică socială, pe de altă parte, a evidențiat structurile de putere și practicile discriminatorii care perpetuează inegalitățile de gen, inclusiv în contextul urban (Butler, 2004), explorând ideea de „teren locuibil”, în care anumite spații urbane sunt inaccesibile sau excluzive pentru anumite grupuri. Teoria spațiului social și teoria dreptului la oraș au discutat despre modul în care spațiile urbane sunt construite, percepute și utilizate diferit în funcție de gen, subliniind importanța transformării acestor spații pentru a promova justiția socială și egalitatea de gen (Lefebvre, 1968, 1991; Harvey, 2008, 2012). Astfel, abordările interdisciplinare din domeniul urbanismului și al studiilor de gen oferă cadre teoretice complexe și cuprinzătoare pentru înțelegerea și analiza relației dintre gen și mediul construit.

Când vine vorba despre mediul rural și perspectiva de gen, literatura este (cu mult!) mai puțin abundentă. Există un corp de literatură care analizează regiunile din sudul global și provocările cu care se confruntă femeile acolo. Aceste studii sunt, în majoritate, realizate de instituții internaționale precum Banca Asiatică de Dezvoltare (ADB), Banca Mondială sau diverse agenții ale Organizației Națiunilor Unite, printre care UNDP, UNOPS sau UN Women, dar și teoreticiene și teoreticieni în domeniu.

De exemplu, Sultana (2009) analizează relația dintre gen, accesul la apă și viața rurală în Bangladesh, evidențiind modul în care apa influențează dinamica de gen în comunitățile

rurale. Femeile, care sunt de obicei responsabile pentru colectarea apei, se confruntă cu inegalități de gen, iar politicile de apă adesea nu iau în considerare aceste disparități, perpetuând astfel provocările cu care se confruntă femeile. Articolul subliniază că apa nu este doar o resursă fizică, ci și un factor social și cultural care influențează viața și identitățile în mediul rural din Bangladesh.

Un alt exemplu relevant sunt lucrările care analizează sectorul WASH (apă, salubritate și igienă), care sunt esențiale pentru înțelegerea interacțiunii dintre accesul la servicii de bază și egalitatea de gen. În această direcție, Jansz și Wilbur (2013) susțin că integrarea unei perspective de gen în furnizarea de apă poate reduce povara sarcinilor casnice ale femeilor, contribuind astfel la emanciparea acestora și la îmbunătățirea sănătății lor generale. Un proiect derulat din India a dus la o reducere de 20% a timpului petrecut de femei în colectarea apei, prin îmbunătățirea serviciilor furnizate de către prestatorii de apă. Raportul realizat de Domestos, WaterAid și WSSCC (2013), care tratează criza globală a salubrității și impactul său disproporționat asupra femeilor și fetelor, pune în lumină dificultățile legate de igiena menstruală. Brocklehurst și Bartram (2010) discută despre cum sarcinile legate de colectarea apei pot afecta sănătatea femeilor însărcinate și a copiilor, perpetuând un cerc vicios de sărăcie și probleme de sănătate. Raportul Amnesty International (2010) privind experiențele femeilor din mahalalele din Nairobi scoate în evidență realitățile cu care se confruntă femeile din zonele urbane marginalizate, unde lipsa accesului la toalete sigure și facilități de igienă contribuie la perpetuarea inegalității de gen, afectând sănătatea și siguranța femeilor.

Nu în ultimul rând, Cortobius și Kjellén (2014) au analizat 11 programe de apă și salubritate din diverse regiuni ale lumii, evidențiind dificultățile de integrare a preocupărilor legate de egalitatea de gen într-un sector dominat de inginerie. Autorii

subliniază că schimbarea reală poate fi realizată doar prin angajamente ferme din partea conducătorilor de programe și prin colaborarea cu organizațiile de femei, pentru a încorpora expertiza de gen în procesul de dezvoltare a programelor de apă și salubritate.

Începem astfel să observăm aspecte specifice infrastructurii și mediului rural. Deși majoritatea studiilor de caz disponibile provin din Africa, Asia și America Latină, aceste probleme nu le sunt deloc străine nici femeilor din zonele rurale din România. Există și alte lucrări care abordează perspectiva de gen în ceea ce privește accesul la energie electrică, transport și mobilitate, gestionarea deșeurilor, accesul la grădinițe și școli, spitale, precum și oportunitățile de recreere și activități culturale. În plus, dacă luăm în considerare și impactul schimbărilor climatice, situația femeilor devine și mai complexă în prezent. Totuși, acest subiect rămâne relativ puțin explorat, mai ales în studiile de gen, mai ales în contextul românesc.

Utilizarea și beneficiile aduse de infrastructură nu sunt distribuite uniform în societate, ci sunt adesea marcate de inegalități profunde. O abordare indispensabilă în înțelegerea și rezolvarea acestor inegalități o reprezintă perspectiva de gen. De aceea, în această carte, îmi propun să explorez interacțiunea complexă dintre gen ca relație de putere și infrastructură, examinând modul în care infrastructura influențează și este influențată de relațiile de gen. Genul este un construct social care delimitează rolurile, responsabilitățile și așteptările atribuite indivizilor de către societate. De asemenea, genul ca relație de putere creează o ierarhie în care bărbați și femei, plasându-le pe femei într-o poziție de subordonare. Infrastructura, pe de altă parte, reprezintă baza materială și organizatorică necesară pentru funcționarea și dezvoltarea societății, oferind servicii esențiale.

În cele ce urmează intenționez să arăt că lipsa de infrastructură sau infrastructura inadecvată/precară conduce la perpe-

tuarea inegalităților de gen, cu un impact semnificativ asupra femeilor și fetelor, având în vedere responsabilitățile lor extinse în cadrul gospodăriei și în activitățile domestice și de îngrijire. În plus, în absența unei definiții exhaustive a infrastructurii în prezent, care să acopere toate aspectele sale, voi propune un cadru teoretic fundamentat pe diverse domenii, începând de la inginerie și până la antropologie, cu scopul de a obține o perspectivă mai completă și de a redefini conceptul.

Întrebarea de cercetare a lucrării mele este „*Care este rolul infrastructurii în menținerea și perpetuarea inegalităților de gen?*” În mod particular, mă aștept ca precaritatea sau în unele cazuri chiar lipsa infrastructurii să constituie un factor crucial în menținerea și perpetuarea inegalităților de gen. Această situație limitează autonomia socială a fetelor și femeilor, mai ales în ceea ce privește accesul la servicii de sănătate, educație sau oportunități de angajare și le împovărează în ceea ce privește responsabilitățile legate de munci domestice și de îngrijire. Corelativ, în termeni de politici publice, identificarea și corectarea acestor deficiențe în procesele decizionale legate de infrastructură ar putea conduce la o transformare pozitivă, reducând astfel inegalitățile de gen și promovând o mai mare participare a fetelor și femeilor în societate.

Obiectivele cercetării sunt pe de-o parte revizuirea literaturii de specialitate, având în vedere că propun o sinteză a cunoștințelor existente despre infrastructură și gen și mă concentrez pe integrarea perspectivei de gen în politicile și abordările legate de infrastructură. Prin această analiză fundamentez importanța luării în considerare a nevoilor diverse ale cetățenilor în procesul de luare a deciziilor care le afectează direct. În plus, analiza procesului decizional și alocării resurselor deoarece investighez modul în care sunt distribuite resursele atât la nivelul bugetului de stat și local, cât și în cadrul bugetării participative. De asemenea, realizez o analiză a programelor naționale de investiții pentru a eva-

lua în ce măsură acestea răspund nevoilor cetățenilor. Mai mult decât atât explorarea experiențelor femeilor în legătură cu infrastructura prin intermediul discuțiilor de grup în comunități rurale sondez experiențelor femeilor în legătură cu infrastructura, cu scopul de a identifica lacunele în abordarea actuală și de a evidenția aspectele care le afectează în mod specific. Și nu în ultimul rând, prezentarea modelelor de implicare a comunităților, propuse de societatea civilă, cu scopul de a promova schimbări și transformări de jos în sus, pornind de la necesitățile femeilor și făcând un transfer de putere pentru a influența deciziile politice (interviuri semi-structurate cu activiste/organizatori comunitari)

Consider că lucrarea mea se diferențiază printr-o abordare multidisciplinară, combinând perspective sociologice, antropologice, geografice, economice, politice, sociale pentru a dezvălui complexitatea și profunzimea influenței genului asupra infrastructurii și viceversa. Elementele inovative al lucrării sunt: (1) de ordin teoretic prin reconceptualizarea premiselor politicilor publice legate de infrastructură și (2) de ordin metodologic prin utilizarea abordării feministe intersecționale care permite identificarea unor aspecte ignorate de cercetări anterioare, precum și colectarea de date primare prin intermediul focus grupurilor și interviurilor în zone cu acces dificil.

Structura lucrării cuprinde 6 capitole organizate astfel:

În capitolul introductiv voi realiza o revizuire a literaturii de specialitate și voi clarifica conceptele cheie legate de infrastructură și abordările sale: infrastructură în sens tradițional, infrastructură care include și componenta socială, infrastructură critică. Voi discuta despre dimensiunea de gen, legătura dintre infrastructură și gen și infrastructură care include perspectiva de gen. În plus, voi examina

conceptualizarea zonelor marginalizate și legătura dintre infrastructură și marginalizare. Un pilon central al lucrării este conceptul de intersecționalitate, pe care îl voi explora făcând apel la lucrările esențiale ale lui Kimberlé W. Crenshaw (1989, 1991), Patricia Hill Collins (1990), Olena Hankivsky (2011, 2014, 2019) sau Bénita Bunjun (2010). Mai departe voi discuta despre infrastructură dintr-o abordare politică, subliniind că infrastructura are nu doar implicații economice, ci și politice, referitoare la drepturi, precum și la modul de alocare a resurselor în societate. Voi prezenta principalele paradigme care au stat la baza politicilor de dezvoltare și modul în care genul este integrat în aceste politici, inclusiv exemplele de programe și proiecte de dezvoltare realizate de Banca Mondială. În plus, voi evidenția necesitatea unei infrastructuri sensibile la gen, care să răspundă și să includă nevoile femeilor, având în vedere că acestea sunt adesea afectate disproporționat de lipsa infrastructurii adecvate. Voi încheia capitolul cu o discuție despre integrarea genului în infrastructură. Voi prezenta *gendermainstreaming* ca un proces necesar pentru a asigura că vocea și perspectivele femeilor sunt luate în considerare în toate deciziile care le afectează calitatea vieții. Voi aduce în discuție și limitele *gendermainstreaming* dar și modul în care poate fi explorată o analiză de politici bazată pe intersecționalitate (IBPA).

În al doilea capitol, voi ilustra în detaliu abordarea metodologică utilizată în cadrul acestei lucrări. În primul rând, voi introduce teoria perspectivală (sau *standpoint theory*), care subliniază importanța poziției sociale și a experiențelor personale în înțelegerea inegalităților de gen și a impactului infrastructurii asupra femeilor. Voi explora conceptul de „voce a celor marginalizați” și modul în care acesta poate fi integrat în cercetarea despre gen și infrastructură (mai ales în culegera și analiza datelor din focus grupuri). Apoi, voi prezenta aspectele metodologice specifice lucrării, inclusiv modalita-

tea de selectare a participantelor și metodele de colectare a datelor. Voi expune modul în care am realizat 5 focus-grupuri cu femei din 5 comunități rurale marginalizate în perioada februarie-mai 2022, o metodologie de natură calitativă, cu scopul de a înțelege experiențele trăite de femei în raport cu infrastructura. Voi menționa, de asemenea, modul în care am completat datele colectate prin intermediul focus-grupurilor cu interviuri semistructurate, de tipul *experts interviews*, cu 3 organizatori comunitari (2 din România și 1 din SUA) în perioada martie-iulie 2023. Nu în ultimul rând, voi aduce în discuție modul în care am realizat analiză de documente (legislație cu privire la bugete și investiții, documentația programelor naționale de investiții) și am realizat 2 studii de caz: proiectele de infrastructură ale Băncii Mondiale și cum integrează acestea perspectiva de gen (capitolul 1) și strategia de dezvoltare locală a comunei Valea Mare Pravăț, jud. Argeș (capitolul 3).

Al treilea capitol voi dezvălui analiza priorităților de investiții la nivel local în România. Voi începe capitolul cu logica bugetelor publice și a investițiilor, unde voi discuta despre metodele de bugetare participativă și voi analiza în detaliu două programe naționale de investiții de mare impact: Programul Național de Dezvoltare Locală (PNDL) și Programul Național de Investiții „Anghel Saligny”. Mai departe, voi aduce la cunoștință necesitatea luării în considerare a nevoilor specifice ale femeilor, inclusiv în investiții în infrastructură socială, precum creșe, grădinițe, școli și unități sanitare (facilități care sunt esențiale pentru asigurarea unei plase de siguranță pentru femei, care le pot permite participarea la forța de muncă și le pot elibera parțial din responsabilitățile legate de îngrijirea familiei). În finalul acestui capitol, voi realiza un studiu de caz al comunei Valea Mare Pravăț (jud. Argeș), prin analiza strategiei de dezvoltare locală pentru perioada 2021–2027 și execuției bugetare din perioada 2016–2023.